

V. OLVASÓSZOLGÁLAT, RAKTÁROZÁS, ÁLLOMÁNYVÉDELEM, REPROGRÁFIA

1. Olvasóforgalom

A könyv- és folyóirat-beszerzések évek óta tartó csökkenésének hatása sajnos megmutatkozik a beiratkozott olvasók számában is. Változtak a könyvtárhasználati szokások is: az olvasó először tájékozódik, és abba a könyvtárba megy, ahol a keresett dokumentumokat megtalálja. Az 1980 előtt beszerzett könyveink megjelenítése honlapunkon javíthatna ezen a helyzeten.

2007-ben 5.413 olvasó rendelkezett egy évre szóló olvasójeggyel, közülük 2.421-nek volt kölcsönzőjegye, az új beiratkozók száma 1.685 volt. Ezen kívül 519 napijegyet, 92 hetijegyet és 466 regisztrációs jegyet állítottunk ki. A beiratkozási díjakból 3.360.331 Ft bevétel származott. A tavalyi évhez képest mind a helyben olvasásra, mind a kölcsönzésre beiratkozottak száma csökkent. Ez utóbbi összefügg azzal, hogy az ALEPH integrált könyvtári rendszer kölcsönzési nyilvántartására való áttérés során csak az aktív kölcsönzők adatait vittük számítógépre (2.421 fő), – ez kevesebb, mint ahány olvasót az elmúlt évek során kölcsönzési joggal regisztráltunk. Központi olvasótermünk használói között nőtt a kutatók és egyetemi, főiskolai oktatók aránya, a felsőoktatási intézmények hallgatói kisebb számban iratkoztak be.

2. Kölcsönzési forgalom

A korábban elvégzett előkészítő munkálatok után (az ALEPH kölcsönzési moduljának beüzemelése, olvasók adatainak rögzítése, bizonylatnyomtatás kialakítása) 2007 januárjában megkezdtük a gépi kölcsönzést – indulásképp a könyvtárközi kölcsönzéssel. A Katalógizáló Osztállyal egyeztetve kialakítottuk az online katalógusban még nem szereplő dokumentumok gyorskatalógizálásának és a példányrekordok készítésének menetét. Június óta olvasóink kölcsönzéseit is az ALEPH rendszerben vezetjük, a hagyományos nyilvántartás adatait folyamatosan visszük át számítógépre.

A kölcsönzési forgalom nem változott jelentősen: az elmúlt évhez képest kissé csökkent. Az év folyamán a lejárt kölcsönzések sürgetése még hagyományos módon zajlott, bírósági eljárásra nem került sor.

Olvasóink örömmel fogadták az új nyilvántartást, mert így már a webes katalógusban is ellenőrizhetik, hosszabbíthatják saját kölcsönzéseiket, és a bibliográfiai rekordok mellett naprakész állományadatokat találnak. Reméljük, a gépesítés révén javul majd a kölcsönzési fegyelem és állományunk kihasználtsága is.

3. Könyvtárközi kölcsönzés

2007-ben – hosszú évek óta először – csökkent a más könyvtárból hozzánk érkezett könyvtárközi kérések száma. A mintegy 20 %-os visszaesés oka nyilvánvaló: január 1-jétől megszűnt a kölcsönzött dokumentumok visszaküldési költségének ODR-támogatása. Ezt az összeget általában az olvasóknak kellett megfizetniük, így a könyvtárak megfontoltabban indították kéréseiket. A beérkezett 2.968 könyvre vonatkozó kérés 93 %-át teljesítettük, a könyvekből készült másolatok felét elektronikusan küldtük el a kérő könyvtáraknak.

A külföldi könyvtárközi kölcsönzés magas ára (4.500 Ft) miatt az elmúlt években olvasóink egyre ritkábban vették ezt igénybe. Idén akciót indítottunk: a februártól júniusig leadott külföldre irányuló kérések díjának felét a könyvtár fizette. A könyvtárközi kölcsönzés az említett akciónknak köszönhetően az előző évinek többszörösére növekedett, 126 dokumentumot kaptunk külföldi gyűjteményekből. A hazai gyűjteményekből átkért könyvek visszaküldésének költségét sem hárítottuk olvasóinkra, így ebben az évben újra népszerűvé vált ez a szolgáltatás. Összesen 249 kérést küldtünk más könyvtárakhoz (míg 2006-ban mindössze 64-et), ezekből 234-et sikerült teljesíteni.

Folyóiratok esetében 2007-ben kis mértékben csökkent a könyvtárközi kölcsönzés forgalma. Gyarapodott az elektronikus (Ariel) másolatot kérők köre. A papírmásolat küldését legtöbbször a másolandó dokumentum terjedelme, kötése vagy állapota/kora indokolja. 2007-ben 745 hozzánk küldött kérésből 701-et teljesítettünk (99 eredeti dokumentum, 121 papírmásolat, 481 Ariel-lel továbbított másolat készült, összesen 6.771 oldalnyi cikk másolatot készítettünk (4313 elektronikus, 2.458 xeroxozott oldal).

A könyvtárközi kölcsönzés számadatai 2007-ben

Könyvtár- közi kérések	száma	Teljesítés	eredetiben	nyomtatott formában	elektronikus formában
beérkezett kérések	3.713	adott doku- mentumok	2.809	152	509
küldött kérések	249	kapott doku- mentumok	219	11	4

4. Raktározás

Az elmúlt évben a Katalogizáló Osztálytól raktározásra 4.876 db könyvet, 36 db CD-t, 4 db DVD-t és 1 db térképet, összesen 4.917 könyvtári egységet vettünk át, ezeket példánystátusszal láttuk el, majd elhelyeztük raktárainkban.

2007-ben az Arany János utcai épületben lévő négyszintes raktár telítettsége miatt folytatódott a 200.000-es raktári jelzetű könyvek kiköltöztetése törökbálinti raktárunkba. Az év során 252 polcméternyi anyagot szállítottunk ki, tisztítottunk le és helyeztünk ott el.

Belső raktárainkból zökkenőmentes volt az olvasótermi és kölcsönzési forgalom kiszolgálása, a leadott kéréseket 20-25 perc alatt teljesítettük. A raktári teendőkön kívül a budapesti könyvtárakból átkölcsönzött könyvek szállítását is raktáraink végzik, a forgalom növekedése miatt ez idén több feladatot jelentett.

A törökbálinti raktár – mind az új, mind a régi raktárrész – az odahelyezett állománnyal részt vesz a mindennapi dokumentumforgalomban. Ellátja az Olvasószolgálat, a Folyóíratár, a Keleti Gyűjtemény, valamint igény szerint a Levéltár és a Kézirattár olvasóinak kiszolgálásával kapcsolatos feladatokat. Az év folyamán 10.080 kötet könyvet (ebből 3.925 kötetet a Keleti Gyűjtemény számára), 5.534 kötet folyóiratot, 33 disszertációt, azaz összesen 15.647 könyvtári egységet, valamint 1.256 levéltári dossziét és 138 levéltári dobozt küldött be.

A raktárak hőmérsékletét és páratartalmát mindkét raktárunkban rendszeresen ellenőriztük, a törökbálinti új raktárrész kivételével, ahol a párásító készülék gyakran elromlott, sikerült a páratartalmat egyenletesen a kívánatos értéken tartani.

5. Állományellenőrzés

2007-ben létszámhiány miatt nem tudtuk folytatni az előző évben elkezdett 600.000-es raktári jelzetű könyvek revízióját. A nyári zárva tartás ideje alatt Arany János utcai raktárunkban számellenőrzést végeztünk, a raktári rend fenntartása végett igyekeztünk kiszűrni az esetleges félreosztatásokat.

A törökbálinti raktárunkban tárolt régi szakokból korábban a Régi Könyvek Gyűjteményében kerültek elhelyezésre a „*Régészet*” szakból kiválogatott, különösen értékes kötetek. Ezeket most tételesen ellenőriztük, listát készítettünk róluk és tárolásuk helyét az inventáriumban jelöltük; az átnézett dokumentumok száma méret szerint: Folio: 117 tétel, Quart: 117 tétel, Octav: 177 tétel. A jövőben szükséges lenne a szak teljes revízióját elvégezni.

1983 óta szintén Törökbálinton tároltuk a Vigyázó Ferenc hagyatékából hozánk került Erotika Gyűjteményt, amelyet átadtunk a Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményébe. Ennek során a Szerzeményezési Osztály 1971-ben készített leírása alapján azonosítottuk az egyes köteteket. A listán szereplő művek közül mindössze 3 db hiányzott, ezek vélhetően 1971 és 1983 között vesztek el. A munka befejeztével összesen 665 kötet került át a Kézirattárba, az ellenőrzésről és az átadásról jegyzőkönyv készült.

Az év során olvasóink által elvesztett könyvekről és a halálozás vagy egyéb ok miatt behajthatatlan tartozásokról jegyzéket készítettünk (20 könyvcím), amelyet átadtunk a Szerzeményezési Osztálynak pótlásra, ill. törlésre.

6. Tájékoztatás

Az Olvasószolgálat munkatársai személyesen, telefonon, levélben és drótpostán egyaránt végeznek tájékoztatást. Az ún. technikai referenz kérdések – melyek saját könyvtárunk vagy más hazai intézmények szolgáltatásaira vonatkoztak – száma kb. 4700-ra becsülhető. Hosszabb kutatást igénylő, gyakran írásban megválaszolt kérdés 1.011 volt. A tájékoztatáshoz könyvtárunk állományán kívül felhasználtunk internetes forrásokat is. Folytattuk az új külföldi szerzeményeink bemutatását az Olvasóteremben elhelyezett böngésző polcon.

A Folyóirat olvasószolgálat 2007-ben – az egyszerű tájékoztatáson, útbaigazításon kívül – 446 alkalommal adott tájékoztatást telefonon, 473 alkalommal

szóban, 32 alkalommal pedig hosszabb kutatást igénylő írásbeli tájékoztatást, amelyből 5 készült külföldi kérésre.

7. Akadémikusok publikációi

Az MTA elnökségének határozata alapján a Könyvtár 1960 óta építi az akadémikusok publikációinak bibliográfiáját, megválasztásuk évétől halálukig. 2005-ig önállóan gyűjtöttük a publikációk adatait, amelyet kiegészítettünk az akadémikusok által beküldött adatokkal. 2006-ra és a további évekre vonatkozóan azonban már nem végzünk adatgyűjtést. Levélben kértük az MTA tagjait, hogy a tárgyévben megjelent valamennyi publikációjuk adatát küldjék be könyvtárunknak.

2006 végén együttműködési megállapodást kötöttünk az MTA Kutatás-szervezési Intézetével, ahol a Köztestületi Publikációs Adattár (KPA) építése folyik. Ennek értelmében a nálunk készített akadémikus bibliográfia már számítógépen rögzített rekordjait folyamatosan áttöltjük a KPA-ba. Az év során – a KSZI munkatársaival többször egyeztetve – kialakítottuk az ennek megfelelő rekordformátumot, a már meglévő rekordjainkon (8.674 tétel) elvégeztük a szükséges javításokat és kiegészítéseket. A jövő évtől pedig az MTA azon tagjai részére, akik hozzánk küldik be publikációik jegyzékét és ezt kérik, térítés ellenében közvetlenül a KPA-ba rögzítjük adataikat, így a két adatbázis összeolvad.

A felhasználók megoszlása 2007-ben tudományos fokozat és foglalkozás szerint (%)

Tudományos fokozat	Könyvolvasó	Folyóirat-olvasó
MTA rendes és levelező tagja	1,1	0,9
Egyetemi tanár, tudomány doktora, kandidátus	24,9	8,3
Egyetemi oktató	8,5	12,3
Tudományos kutató, PhD hallgató	17,4	38,4
Nem főfoglalkozású kutató	12,2	11,8
Egyetemi hallgató	32,2	26,8
Egyéb	3,7	1,
Összesen	100 %	100 %

Az állomány használatának megoszlása 2007-ben szakok szerint (%)

Szakcsoport	Könyv	Folyóirat
0 általános művek	2,6	6,4
½ filozófia, pszichológia, vallás	13,5	6,1
3 társadalomtudományok	8,4	14,1
5 természettudományok	5,1	6,6
6 alkalmazott tudományok	2,8	3,0
7 művészetek	3,3	7,4
80 nyelvtudomány	8,3	22,8
82 irodalomtudomány	35,4	14,5
9 földrajztud., régészet, történettud.	20,6	19,1
Összesen	100 %	100 %

8. Folyóíratár

A kitett folyóiratok számának folyamatos csökkenése miatt a beiratkozott ill. napijeggyel rendelkező olvasók 2007-ben ritkábban (7.305 alkalommal) vették igénybe a raktárban elhelyezett állományunkat, mint tavaly (8.639 alkalom), A szabadpolcos folyóiratokat 7.612 alkalommal olvasták. Összesítve 82.645 db folyóiratot vettek kézbe az olvasók. Tapasztalataink szerint növekedett a számítógépes adatbázisok használata, nőtt a letöltések száma, ám hiányzik egy kifejezetten társadalomtudományi adatbázis. Az olvasók nagy számban készítettek másolatokat a cikkekről, főképpen az olvasótermi két gépen A Xerox műhelyben 15.514 oldal terjedelemben másoltattak 1.653 cikket, a Mikrofilmtárban 30 cikket (142 oldal) készítették, az Olvasóteremben saját digitális fényképezőgéppel 33 alkalommal 55 cikkről 698 oldalt fényképeztek. Az állományhasználati részadatokat összegezve (helyben olvasás, kölcsönzés, reprográfiai szolgáltatások) 89.513-at tesz ki a használat összesített száma. Olvasóink foglalkozás szerinti összetétele nem sokat változott, valamivel növekedett a tudományos kutatók és csökkent az egyetemi hallgatók számaránya. A tudományszakok szerinti érdeklődés szempontjából ismét volt kis elmozdulás a társadalomtudományok javára, azon belül a nyelvtudományok felé.

A Törökbálinton lévő két raktárból 2007-ben 1.074 címből 5.417 kötetnyi anyagot kértünk be. Ez a tavalyinak majdnem a kétszerese, ami azzal magyarázható, hogy több lett az ALEPH-ba kerülő régi folyóiratok száma, de elektronikus feldolgozásukhoz szükséges volt a raktárból történő behozatal.

9. Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye

A nyári zárás idején a RAL anyagban folytatódott a rendezés és az állományvédelmi revízió. (Magyar Irodalmi Levelezés 4-rét 9–12=5 téka. – 520.001–526.796 jelzetű könyvek)

Magda Gabor-Hotchkiss prezerválásra 4.000 dollárt, azaz 738.400 forintot adományozott, amelyből kézirattároló dobozokat csináltattunk. A Kézirattári segédkönyvtárból 2007-ben a saját kötészetben nem köttettünk. Restaurálásra pályázati pénzből csaknem fél millió forintot fordítottunk.

10. Mikrofilmtár

A Mikrofilmtárnak 328 távhasználója, 557 személyes látogatója volt, ebből helyben olvasó 175, kölcsönző 15. Helyben 502 művet használtak, könyvtárközi kölcsönzésre 43 mikrofilm került. Sokan kutatták a Keleti gyűjtemény anyagait, köztük külföldi kutatók is. Hagyományosan nagy az érdeklődés a régi magyar nyomtatványok és a magyar nyelvű kéziratok iránt.

Fototechnikai szolgáltatások 2007-ben (felvételek és másolatok száma (db))

Fajta	2006	2007
Mikrofilm felvétel	116	0
Digitális felvétel	22	3461
<i>Összes felvétel</i>	<i>138</i>	<i>3461</i>
Mikrofilm-másolat	10	264
Fotókópia (nagyítás)	49	83
Elektrosztatikus nagyítás	3.340	4.088
Digitális másolat (szkennelés)	1.023	4.584
Összesen	4.422	9.019

11. Reprográfia

A Xerox-műhelyben 2007-ben 788 megrendelésre 67.386 db másolatot készítettek, ezek egy részét – 18.842 darabot – könyvtári célokra. A hiányos könyvek pótlásához és állományvédelmi okokból készített másolatok száma 3.116 db volt. Infotec 4451-es géppel 23.263 db, Nashua géppel 44.123 db készült. A műhely bevétele 605.366 Ft volt.

Az Olvasóteremben az OCE gép helyett idén már két bérelt SHARP típusú gépet vehettek igénybe olvasóink önkiszolgáló másolásra. Így ez a szolgáltatás biztonságosabbá és kényelmesebbé vált. Ezeken a gépeken 123.104 db másolat készült.

12. Állományvédelem

A kötészeti műhely az Olvasószolgálat, a Folyóíráttár és a Keleti Gyűjtemény kötészeti megrendeléseit teljesíti, 2007-ben összesen 2.276 db kötetet kötött be. Ezek megoszlása kötési fajtánként a következő:

kötésfajta	Olvasószolgálat	Folyóíráttár	Keleti Gyűjtemény	összesítve
ragasztott kötés	1.615	231	30	1.976
fűzött kötés	160	45	14	219
aranyozott bőr-kötés	4	100	4	8
gerincjavítás	13		60	73
Összesen	1.792	376	108	2.276

Emellett 11 tékát készítettek, 9 paszpartuzást végeztek és 1.000 db katalóguscédulát vágtak.

Folyóíratokból 2007. folyamán mindössze 436 kötetet vett át a könyvkötészet, amiből év végéig 376 készült el. A Folyóíráttárban folyamatos az állományvédelmi szempontú raktári ellenőrzés, amelynek során az elrongálódott köteteket javításra-restaurálásra, újrakötésre küldjük. Alkalmanként 50-80 kötet javítása történik meg.